

Стратегія протидії корупції у вищих навчальних закладах

Вступ. Корупція в Україні, без перебільшення, найважливіша проблема, без вирішення якої будь-які реформи будуть приречені. У цьому полягає очевидна актуальність антикорупційної тематики.

Рівень корупції в Україні справді дуже високий. Згідно з результатами дослідження «Барометра Світової Корупції» у 2012 і 2013 роках за рівнем корупції Україна займала 144 місце із 176 країн. Якщо аналізувати цей показник у динаміці, то порівняно з 2011 р., коли фактично було започатковано реалізацію державної антикорупційної політики та формування антикорупційного законодавства, Україна посідала 152 місце серед 182 країн світу. За даними відомої міжнародної організації Transparency International наша держава за рівнем сприйняття корупції у 2016 р. посіла 131 місце серед 176 країн світу. Це означає, що протягом вказаного періоду результати нашої країни у подоланні корупції є незначними.

Корупція – це не лише українська, а й найважливіша міжнародна проблема. Парламентська асамблея Ради Європи у Резолюції 1703 (2010) «Корупція в судовій системі» вважає викорінення корупції пріоритетним завданням Ради Європи, оскільки вона загрожує верховенству права, що є наріжним каменем плюралістичної демократії, і сприяє безкарності.

У 2013 р. Парламентська асамблея Ради Європи у Резолюції 1943 (2013) «Корупція як загроза верховенству права» зазначила, що корупція залишається основною проблемою в Європі, яка створює серйозну загрозу для верховенства права.

У статті 3 Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, передбачено, що верховенство права, належне врядування, боротьба з корупцією є головними принципами для посилення відносин між Сторонами. Таким чином, боротьба з корупцією – це ще й фундаментальний принцип відносин з ЄС.

У статті 1 Закону України «Про запобігання корупції» корупція визначається як: «використання особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки (пропозиції) такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка (пропозиція) чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи

пов'язаних з ними можливостей». Таким чином, метою корупції є отримання неправомірної винагороди, насамперед для себе. Неправомірна вигода – це грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, будь-які інші вигоди нематеріального чи не грошового характеру, які обіцяють, пропонують, надають або одержують без законних на те підстав.

Згідно даних офіційної звітності Державної судової адміністрації України (Форма 7. Звіт про склад засуджених) структура засуджених за корупцію злочинців за зайняттям на момент вчинення злочину свідчить, що майже половина з них (47,9%) належить до категорії службовців, при цьому державним службовцем є майже кожен третій корупціонер (34,8%), військовослужбовцями, за даними судової статистики, є 3,6% таких злочинці, лікарями – 5,2%, викладачами – 2,3% осіб, на інші категорії злочинців припадає 6,2% корупціонерів.

Інформація про місце роботи засуджених на момент вчинення злочину відсутня в офіційній судовій статистиці, однак можна скористатися результатами емпіричного дослідження корупційних злочинів, проведених останнім часом в Україні. Так, серед поширених корупційних злочинів є ті, що передбачені у ст.368 КК України і пов'язані з прийняттям пропозиції, обіцянки або одержанням неправомірної вигоди службовою особою. Такі особи на момент вчинення злочину працювали: в органах внутрішніх справ – 11,2%; у сільській раді – 10,5%; у закладі охорони здоров'я – 8,9%; у комунальному підприємстві – 7,3%; у вищому навчальному закладі – 5,0%, в органі Державної фіскальної служби України – 5,0%; у школі, дошкільному закладі – 5,0%; на державному підприємстві – 3,3%; у військовому комісаріаті – 2,3%; в органі Державної виконавчої служби України – 2,3%; у районній державній адміністрації – 2,3%; в органі (установі) виконання покарань – 2,3%; на митниці – 1,7%; у бюро технічної інвентаризації – 1,7%; у лісовому господарстві – 1,7%; інше – 29,5%.

За підсумками діяльності з протидії злочинам корупційної спрямованості у 2016 р. Національна поліція України анонсувала власне уявлення про сучасних українських корупціонерів. До них відносяться депутати селищних рад усіх рівнів, державні службовці мерій та обласних державних адміністрацій, працівники судів, органів прокуратури, медици, викладачі.

Виклад основного матеріалу. Розвиток будь-якої держави неможливий без наявності значного людського ресурсу, який володіє сучасними знаннями та має суттєвий інтелектуальний потенціал. Тому формування високоосвіченого суспільства є однією із найважливіших

функцій держави, яка реалізується шляхом створення системи закладів для здобуття освіти та відповідними умовами надання освітніх послуг.

Право громадян на освіту визнається цивілізованими країнами на законодавчому рівні. Зокрема, в Україні таке право передбачене Основним Законом – Конституцією України, у частині 4 статті 53 якої передбачено, що громадяни мають право безоплатно здобути вищу освіту в державних і комунальних навчальних закладах на конкурсній основі.

У даному випадку мною робиться акцент власне на вищій освіті, адже, як правило, власне вона є завершальним етапом у підготовці висококласних спеціалістів для державної служби, приватного сектору та усіх сфер народного господарства. Наявність будь-яких бар'єрів для освіченої молоді у здобутті вищої освіти становить реальну загрозу для держави у виді ослаблення кадрового потенціалу апарату держави, сповільнення розвитку економіки, відсутності інновацій та консервації суспільства.

Однією із суттєвих перешкод на шляху здобуття якісної освіти є корупція. Вона слугує тим фактором, який утруднює можливість самореалізації талановитої молоді, демотивує молодих людей в особистому зростанні, культивує корупційну ідеологію, дискредитує цінність освіти, породжує у суспільстві зневіру до правового порядку держави.

Згідно із соціологічними даними серед найбільш серйозних проблем української вищої освіти приблизно третина респондентів відзначили корумпованість викладацького складу ВНЗ (37% згідно опитування, проведеного Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва у співпраці з фірмою «Юкрейніан соціолоджі сервіс»).

Також з оприлюдненої Аналітичним центром CEDOS інформації слідує, що за 8 місяців 2017 р. в Україні зафіксовано 381 порушення у вищих навчальних закладах, з яких кожне третє є хабарництвом.

Якщо вдатися до офіційної статистики, то у 2016 р. судами України 88 працівників освіти притягнуто до відповідальності за адміністративні корупційні правопорушення, та розглядалося 145 кримінальних проваджень, з яких 38 – за ст.368 КК України (прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди). За 9 місяців 2017 р. судами накладено штрафи за корупційні порушення освітян у 73 випадках, в той же час на розгляді перебували 171 кримінальна справа, з яких 23 – за статтею 368 КК України.

Узагальнення статистичних даних вказує, що представники галузі освіти в якості суб'єктів корупційних діянь посідають 8 місце, поступаючись у цьому списку державним службовцям, працівникам органів місцевого самоврядування, органів внутрішніх справ та деяким іншим категоріям осіб.

Для відповіді на питання «що необхідно зробити, щоб покращити цей стан?» – для початку треба визначитись із причинами, які породжують корупцію у вищих навчальних закладах. Серед таких основними вбачаються наступні:

1) недосконалість антикорупційного законодавства, зокрема наявність дискусії щодо можливості застосування терміну «службова особа» до науково-педагогічних працівників;

2) неналежний рівень оплати праці викладацького складу, який не відповідає його фаховому рівню і статусу;

3) невідповідність матеріальної бази організації навчального процесу сучасним вимогам;

4) деградація цінності освіти, за якої для окремих студентів важливо здобути виключно диплом без наміру оволодіти знаннями, професією;

5) відсутність у деяких студентів бажання і наміру вчитися;

6) неможливість раціонального поєднання студентами навчання з роботою за умов домінування у них прагнення заробляти кошти;

7) відсутність належного рівня загальної правової культури;

8) недобросовісність окремих педагогів, які вимагають неправомірну винагороду з метою покращення свого матеріального становища;

9) відсутність дієвих засобів попередження корупції на рівні вищого навчального закладу;

10) відчуття безкарності.

Наведене, а також ряд інших причин, є тим сприятливим підґрунтям, яке стимулює вчинення корупційних діянь.

Протидія корупції у вищому навчальному закладі, на мій погляд, повинна супроводжуватися діяльністю у двох напрямках: профілактики та безпосереднього виявлення корупційних фактів. При цьому, обидва вектори є однаково важливими. Для їх реалізації необхідно активізувати зусилля усіх учасників освітнього процесу. Така комплексна тактика дасть можливість повною мірою задовольнити у цьому процесі інтереси усіх суб'єктів: адміністрації навчального закладу – у позитивному іміджі ВНЗ, викладацького складу – у високій професійній якості власних випускників, студентів – у здобутті ґрунтовних знань.

У цьому зв'язку за доцільне видається втілити наступні заходи:

1) з боку адміністрації – персоналізувати відповідальність за стан профілактичної антикорупційної діяльності шляхом визначення конкретної уповноваженої особи з питань запобігання і виявлення корупції; розробити чітку програму і план заходів протидії корупції; організувати навчальні

тренінги для викладачів та студентів з вивченням основ законодавства про запобігання корупції; створення каналів комунікації, по яких студенти могли б, в тому числі і в анонімному режимі, повідомляти по факти корупції; запровадити дієві механізми контролю за якістю навчання студентів і процесом викладання дисциплін;

2) зі сторони науково-педагогічних працівників – запровадити форми контролю за рівнем знань студентів, які б виключали людський чинник і суб'єктивізм; посилення контролю за відвідуванням студентів і виконання ними навчальної програми; стимулювати високий рівень успішності студентів шляхом відзначення кращих з них; розробити і запровадити спецкурс, в рамках якого студенти були б поінформовані про їхні права і обов'язки та засади протидії корупції; ініціювати регулярні зустрічі з ректоратом, на яких обговорювати питання оптимізації навчального процесу та запобігання корупційним ризикам;

3) з боку студентської спільноти – ініціювати регулярні зустрічі з адміністрацією ВНЗ щодо удосконалення навчального процесу; створити орган студентського самоврядування, до компетенції якого входив би моніторинг корупційних ризиків; налагодити співпрацю з громадськими організаціями відповідного спрямування.

Лише комплекс цих та інших заходів дозволить проводити ефективну роботу, спрямовану на подолання корупції. Крім цього, вищим навчальним закладам слід більш активно співпрацювати із судовими і правоохоронними органами в контексті проведення спільних освітньо-виховних заходів. Як показує практика, інформація, що йде від фахівців, які безпосередньо ведуть боротьбу із корупцією, активніше засвоюється студентами у невимушеній та доступній формі.

Уповноважений
з питань запобігання
та протидії корупції

Усман А.А.